

Tussen drie dorpen

De KERCKHEM van 1230 tot begin 1300

Het kasteel van Wijer werd gebouwd op een kruispunt van drie dorpen, juist waar een beek de grens vormt tussen Kozen en [Wijer](#). Het kasteel staat in Wijer, de hoeve met de woning te Kozen en de grote schuur met bijgebouwen en het koetsiershuis te Stevoort, met daartussen in de grote koer. Deze situatie heeft tot heel wat misverstanden geleid. Meerdere geschiedschrijvers hebben verkeerdelijk aangenomen dat Wijer en Kozen samen één heerlijkheid vormden, die aan de heer van Kozen toebehoorde.

In werkelijkheid blijft het territorium, waarin de heer van Kozen zijn heerlijke rechten kan laten gelden, beperkt tot Kozen zelf. Op zijn bezittingen in Wijer heeft hij niet meer rechten dan ieder ander particuliere bezitter van onroerend goed. Wijer is, net zoals de overige aanhorigheden van Herk-de-Stad, een heerlijkheid die behoort tot het domein van de bisschop van Luik. Het kasteel van de heren van Kozen te Wijer maakt samen met de heerlijkheid Kozen wel één leen uit, dat afhangt van de Leenzaal van Kuringen.

Abdij van Averbode

De eerste belangrijke geschriften over Kozen vonden we in het jaar 1230 toen het patronaat van de kerk van Kozen geschonken werd aan de [Abdij van Averbode](#). Die schenking heeft later gevolgen wanneer het miraculeuze beeldje van OLVr van Kortenbos ter sprake komt!

Op het einde van de 16de eeuw woonde in de stad Sint-Truiden de Heer Christiaan Renaerts, een voorname burger, die gehuwd was met Dame Elisabeth van Oeteren. Christiaan Reynaers was eigenaar van het vrije goed 'Het Cappuyntjesbos', een Loonse heerlijkheid, dat gelegen was op het grondgebied van Kozen. Hij kocht ook nog het leen 'De Nachtegaal' ook toebehorend aan de Graaf van Loon, aan de overkant op het grondgebied van Brustem. Na zijn dood erfde zijn echtgenote het vruchtgebruik over deze grote eigendom en verbleef er veel tijdens de zomer.

Cappuyntjesbos

Zulk afgelegen dicht bebost gebied aan de uithoek van vijf gemeenten was de ideale plaats voor achtergebleven soldaten om zich schuil te houden en de streek onveilig te maken. Het is dan dat Dame Van Oeteren een eenvoudig pijpaarden Lievevrouw beeldje, dat ze van een Minderbroeder uit het klooster van Sint-Truiden kreeg, aan een boom hing. De best zichtbare boom, een eik, gelegen op een berm aan de hoek van het Cappuyntjesbos tussen de weg naar Kozen en de weg van Sint-Truiden naar Hasselt.

De heren van Kozen

De KERCKHEM van 1476 tot 1650

Pastoor van Hove, toen al 13 jaar pastoor van Kozen schreef 'de plaats is mij onbekend', niet dat ze zover van zijn woning verwijderd was, maar omdat de rovers daar hun hol hadden en deze plaats gemeden werd.

Discussie over de offerblok

Maar toen mevrouw Van Oeteren een offerblok geplaatst had aan de eik en daar tamelijk veel geofferd werd, wist hij algauw Kortenbos heel goed liggen!

Tijdens de lange betwisting tussen de abt van Sint-Truiden en de abt van Averbode over de vraag op wiens grondgebied de boom met het kapelletje stond, werd aan Dame Van Oeteren regelmatig gevraagd het beeldje te verplaatsen. Zij bleef dit echter kordaat weigeren.

Conflict opgelost

Na het inwinnen van juridisch advies besloot ze een stuk grond te schenken aan de abdij van Averbode om het koor met het hoogaltaar van de kerk te bouwen. Een glasraam in de basiliek dat de eerstesteenlegging van de kerk in 1641 voorstelt, toont Pastoor Van Hove van Kozen tussen de schenkers van de grond dame Van Oeteren en Arnold de Kerckhem, heer van Kozen en Wijer.

De Edele Heren van Kozen

In 1288 komen we aan de eerst gekende heer van Wijer en Kozen, Frank Bastaard van Wesemael. Hij werd vermeld als leenman van Hertog Jan, nam deel als zijn persoonlijke lijfwacht aan de slag bij Woeringen. In Jan van Heelu's Rijmkroniek over deze veldslag worden er 127 verzen (het volledige werk telt 8948 verzen) gewijd aan de heldendaden van de Wesemaels. In het gedicht [Harbalorifa](#) wordt deze strijd bezongen!

In de 14de eeuw vinden we een interessant stukje over Kozen waarbij de Schout van het gerechtshof van Kozen en zijn schepenen Simon de Opcosen en Johannes de Nedercosen een rente uitschrijven ten voordele van de Abdij van Averbode. De namen van deze schepenen vindt men nu nog terug in de straatnamen van het dorp!

Wijer en Diest

De derde Heer van Wijer huwde zijn dochter uit aan Thomas van Diest. Hun zoon volgde zijn moeder op als Heer van Kozen onder de naam Jan van Diest. Bij de geboorte van zijn enige dochter Johanna beloofde Jan van Diest haar ten huwelijk aan Jan van Loon, Heer van Heinsberg, te huwen bij hun meerderjarigheid! Het is de enige dochter van dit echtpaar, Johanna van Loon-Heinsberg getrouwd met Jan, Graaf van Nassau en Saarbruggen die het goed van Kozen in 1476 verkocht aan Jonker Adam van Kerchem.

Nadat zij 188 jaar Edele Heren en Vrouwen van Kozen zijn geweest kwam hiermede een eind aan de periode van de Wesemaels.

De heren van Kozen

De KERCKHEM van 1476 tot 1650

De eerst gekende Heer met de naam De Kerckhem is Adam, Heer van Grazen en eigenaar van Het Leen de Nachtegaal op Kortenbos. Hij verkocht de hoeve van de Nachtegaal in 1411 en stierf waarschijnlijk in 1441. Zijn zoon Adam werd in 1476 door aankoop van het Kasteel van Wijer de Edele Heer van Kozen, met de naam de Kerckhem.

Walburgis de Horion

Na enkele generaties huwt er een de Kerckhem met Walburgis de Horion. Ze hadden drie kinderen. Een dochter werd kloosterzuster in de Abdij van Herchenrode, de zoon Robert huwt met Maria van de Bosch en dit echtpaar speelde een minder fraaie rol in de geschiedenis van het kasteel. Zij zorgden ervoor dat dit kasteel ook zijn spoken krijgt!

Geselen met hulst

In 1593 werd Lieske Russelen die diende op het kasteel, door de kasteelvrouw en een kasteelmeid op een vreselijke wijze met hulsttakken gezeseld en in Kozen als heks verbrand. Nog in 1930 vertelde een oude uitbater van de hoeve dat het geweldig spookte in het kasteel. Hij herinnerde zich dat de schapen soms zo onrustig werden dat ze wegvluchtten tot in de uiterste hoeken van de stal. Dan dwaalden de schimmen van de vroegere kasteelbewoners door het park, omdat hun zielen nergens rust of vrede konden vinden. Als het middernacht sloeg op het torentje van Wijer begon het te spoken in het kasteel. Menigmaal hoorde de bewaker op de bovenverdieping stappen op de vloer en het ruisen van zijden gewaden. Kwam de man dichterbij dan stierf het geluid langzaam weg. Soms zag hij, loerend door een venstertje, een witte dame wandelen in de dreef.!

Arnold de Kerckhem

Anna Marie de Kerckhem, dochter van Robert de Kerckhem en Maria van de Bosch, huwde met haar volle neef Arnold de Kerckhem, hun beide vaders waren broers.

Deze Arnold de Kerckhem is een van de belangrijkste heren van Kozen. Hij was een veelzijdig en werklustig man. Hij was het die tussenkam in het geschil met de abt van Sint-Truiden en Averbode, het is zijn afbeelding op het kerkraam in Kortebos. Hebben ze door die hulp misschien de schandvlek willen uitwissen die hun ouders bedreven door de moord op Lieske Russelen?

Hij liet de kasteelhoeve, die zeker al langer bestond opnieuw verbouwen. Boven de deur van de hoeve prijkt een grote arduinsteen met het Wapenschild van de familie de Kerckhem met als jaartal 1648 en met de namen de Kerckhem-de Kerckhem in keel bezaaid met lelies in zilver

De heren van Kozen

De KERCKHEM van 1650 tot begin 1800

De machtige vierkante kasteeltoren werd in 1657 verbouwd. In 1661 werd hij burgemeester van Luik. Voordien was hij ook Adellijk Kanunnik van Sint-Lambertus en hij was Kamerheer van de Prins-Bisschop van Luik. Hij was een zeer hoogstaand en machtig man. Zijn dochter Anna Josine huwde, na de dood van haar eerste echtgenoot, met Arnold de Hemricourt, Heer van Waleffe. Hun dochter Marie Florence de Kerckhem, Gravin van Glimes, Barones van Wijer en Waleffe, moet wegens de schulden gemaakt door haar grootvader Arnold in 1688 het kasteel noodgedwongen afstaan aan de Duitse Ridderorde van Alde Biesen waar Arnold de Kerckhem een zware hypotheek genomen had op zijn goederen.

Hiermede nemen we afscheid van de familie de Kerckhem. Ze zijn meer dan 200 jaar de Edele Heren van Kozen geweest in goede en kwade dagen. Zij werden beschouwd als een der oudste en voornaamste families van het Land van Luik en waren verwant met de meeste vooraanstaande familie van de omtrek en ook met de zeer oude familie de Warfusee.

Kasteelheer met schulden

We weten nu dat Arnold de Kerckhem veel schulden gemaakt had maar de tegenspoed hield niet op want in 1686 werd het Kasteel geplunderd en verwoest. Het was in die tijd de gewoonte dat gewapende bendes strooptochten hielden op het platteland om hun

voorraden aan te vullen. In 1676 deden ze dat te Kozen in de kerk, waar ze de inboedel in brand staken.

De Landkommandeur der Duitse Ridderorde Edmond Godfried de Bocholtz nam dan bezit van het kasteel en liet het weer opknappen. Zijn opvolger Landkommandeur Baron de Wassenaar, volgde hem op.

De Heren van de Duitse Ridderorde bleven 10 jaar de Edele Heren van Kozen.

Na de landcommandeur

Na die periode komt de familie van Afferden. Het moet een belangrijke familie geweest zijn want een van de familieleden was Raadsheer en algemeen Ontvanger van zijne Hoogheid de Koning van Spanje!

Jeanne Josephine Antoinette van Afferden, Barones de Cartier van Afferden was getrouwd met de Heer Franois de Heyster van Venlo. Zij deden Leenverheffing van kasteel en goederen op 2 juli 1793 en zij zouden de laatste Edele Heer en Vrouwe van Kozen zijn want de Franse revolutie heerste toen al in onze streken en daardoor was het met de macht van al die Edele Heren gedaan.

De heren van Kozen

De KERCKHEM ten tijde van Napoleon

De familie De Heyster-Van Afferden week uit naar Dusseldorf maar het kasteel bleef tot 1850 hun eigendom maar werd niet meer bewoond.

De Franse revolutie is gedaan, Napoleon werd verslagen en in 1820 vinden we onverwacht de laatste Edele Heer de Heyster terug die het kasteel verliet tijdens de eerste jaren van de Franse revolutie. Hij woonde nog steeds in Dusseldorf maar werd gedagvaard door de Gemeente Kozen (hun vroegere onderdanen!) en hoe kunt u het raden, ja het ging over het betalen van belasting aan het dorp Kozen!! Er was een nieuwe Kadasterplan opgemaakt en wat bleek: de goederen van het kasteel besloegen in Kozen heel wat meer dan waar de heren al die jaren grondbelasting voor hadden betaald!

De link met Diest

Het kasteel werd in 1850 verkocht aan de Heer de Diest. Van hem weten we niet veel en 30 jaar later verkoopt hij het goed aan een Brusselaar de Heer Jules Jacquelart.

Hij kocht het kasteel in 1880 en kwam er met zijn dame wonen. Zij waren beiden zeer jong gehuwd want samen waren ze maar 36 jaar! Men vertelde van hem dat hij de zoon was van de meid van een rijke Brusselaar die heel zijn vermogen naliet aan die zoon. Dat was in Brussel bijna een hele straat, de Jacquelartstraat. Hij had hier boswachters aangeworven die naar het schijnt de beste wildstropers waren van het dorp! Hij had paarden en koetsen, hoveniers, keuken- en kamermeiden Hij bezat rijpaarden, jachthonden en uitgelezen rashonden. Als hij soms 's avonds laat thuis kwam moest het personeel met de lantaarn in de hand naar buiten lopen om de oprit te verlichten!

Zij hadden ook een zitplaats in het koor van de kerk, maar toen hij op zekere zondag zijn rashond meenam naar de kerk, was de vriendschap tussen kasteel en kerk gedaan!

Met de dochter van de herbergier

De kasteelheer liet zich later scheiden van zijn vrouw en werd verliefd op Nieke, de dochter van de herbergier van het dorp. Jacquelart kocht rond die tijd ook zijn eerste auto en verliet Wijer samen met Nieke en haar ouders. Hij verkocht al zijn goederen aan Notaris Willems

van Sint-Truiden. Zijn fortuin schonk hij aan het werk der blinden en andere liefdadigheidswerken. Zelf was hij ook blind geworden.

Dit verhaal werd opgetekend door Jef Bonneux en hij hoorde het op zijn beurt van zijn grootmoeder die hier op de hoeve van het kasteel geboren was en dit alles van dichtbij heeft meegemaakt!

De heren van Kozen

De KERCKHEM van begin 1900 tot nu

Nu zijn we dus al in 1911 beland. Notaris Willems van Sint-Truiden kocht het kasteel met al zijn goederen, ongeveer 100 Ha, voor de som van 500.000 BF. Na de eerste oorlog verkocht hij heel wat van die gronden aan de plaatselijke boeren. Hijzelf bewoonde het kasteel. Hij had drie kinderen. Toen hij stierf in 1929 werden zijn bezittingen in drie verdeeld en het was de dochter Mariette die het kasteel erfde. Zij was getrouwd maar kinderloos. Haar andere ongehuwde zuster verkocht haar erfdeel dat helemaal onder Stevoort lag aan de Firma Kumpen van Hasselt. Het is trouwens met de kleilagen die ze hier vonden dat ze de buizen maakten voor hun buizenfabriek in Hasselt. De broer Eduard woonde in Sint-Truiden en verkocht ook een aantal gronden die omgevormd werden tot fruitplantages.

Tijd vol veranderingen

Na de dood van Mariette was het de enige zoon van Eduard die het kasteel erfde en er met vrouw en kinderen kwam wonen. Het park en de vijvers van het kasteel waren de laatste jaren van het leven van Mariette fel verwaarloosd en onderkomen, zodat er zelfs koeien in liepen om het gras af te grazen. Met de komst van dit jonge gezin kwam er heel wat verandering. De vijvers werden uitgebaggerd het park opnieuw aangelegd het kasteel in orde gebracht. Maar deze familie Willems waren de laatste van dit geslacht want in het jaar 1995 hebben ze het verkocht aan aannemer Vanhees uit Hasselt.

Bij een kasteel hoorde steeds een hoeve, want die moest zorgen voor de levensbehoeften van de kasteelbewoners. De hoeve werd bijna steeds verhuurd aan een pachter. Tijdens het verblijf van de laatste pachter in de jaren 50 werd de hoeve verkocht aan de familie Kumpen die ze heeft opgeknapt en er een feestzaal van gemaakt heeft voor private feestjes.

Tessa en Erik

In 1997 is de hoeve gekocht door de Nederlandse familie Erik en Tessa Feldhaus van Ham, die er aanvankelijk een internationale bloemschikschool in vestigden maar vanaf 2007 is het een [Erfgoedlogies](#) met vergaderfaciliteiten.